

Դ Ի Տ Ա Կ

Բ Ի Բ Չ Ա Ն Դ Ե Ա Ն

Դ Ի Ն Դ Ի Ո Յ

Ը Ն Կ Ե Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ա Ր Հ Ա Ր Ո Ւ Ն Ե Ա Ց

1815.

1. 2. 3. 4. Յ ՈՒ Լ Ի Ս .

Ֆ Ի Ա Ն Տ Ր Ա .

Պատահական . 19 Յունիս :

Պատահաբէր առաջին պատերազմին որ եղաւ Քիան քրային մէջ յունիսի 15, 16, 17, 18ին, և յառաջիկային որ ըրին Վիլնիւսին, ու Պիլիէ-Դաշնակցայ Ճէնէրալները Պոմաթա-Նէին և իրեն բանակին վրայ, ժողոված այլ և այլ կազմէս ներք :

Յունիսի 15ին պատերազմը հրատարակ վելին ետեւ, Պոմաթա-Նէին որ բոլոր իր ուժը բերէր ժողովեր էր Սամպուա ու Մոզա գետերուն մէջ տեղը, կը յուսար որ յանկար ծակի վազելով Պոուշի բանակին վրայ ու սաստիկ պատերազմելով արգելու որ չիկարենան միանալ ինկիլիզին ու Պոուշին բանակները մեկտեղ . որովհետեւ աս երկու բանակները կեցերէին պինտ ծայրը Ֆոանսրզի սահմանադրութիւններուն, անոր համար հոն տեղվանքը դժար էր միանալու երկու բանակ մէկ տեղ, այլ միայն կը ընային միանալ Պոուստէլէսին շրջանակները : Աս երկու երևելի Ճէնէրալները այնպէս խօսքը մէկ ըրեր էին որ ջանան երկու բանակները մէկ տեղ միացընեն, և յունիսի 17 ին արիւնա-

հեղ պատերազմին՝ վերջապէս միացան՝ բաջուլթէ դաշնակից զօրացը և խելացի կառաւարուլթէ աս անուանի Ճէնէրալներուն : Եւ պատերազմը սկսաւ այսպէս :

Յունիսի 15ին, առաւօտանց ժամ չորս ու կէս՝ Ֆոանսրզները վազեցին Պոուշին մէկ գունդին վրայ որ կեցեր էր Սամպուա գետին երկու եզերքները . Պոուշին զօրքը խելմը ժամանակ բաջուլթէ Ֆոանսրզներուն հետ պատերազմէին ետեւ, ձգեցին Թուէն ու Հառլէուա եղած իրենց պատերազմին դիրքերը : Չիթհէն՝ Ճէնէրալը Պոուշի գունդին, ինչպէս որ հրաման ունէր իրեն գլխաւորներէն, պատերազմելով սկսաւ ետ բաշվիլ ու եկաւ կեցաւ Ֆիթօուին մօտիկները . անատենը Պիլիէն Ճէնէրալը որուն մեծ բանակը կեցեր էր Նամու, տարաւ Սամպուէֆի մօտիկները, ու Վէլլինիլթօն Ճէնէրալալ ժողովեց բոլոր իրեն գունդերը ու տարաւ Պոուշի Քոմթին մօտիկները . ան տենը Պոմաթա-Նէին առաջ քշեց իրեն գունդերը ինչպէս Ժընաբ, որ անկից կը տրէր Պոուշի ու ինկիլիզի բանակներուն հաղորդակցութիւնը : Յունիսի 16ին առաւօտը Վէլլինիլթօն Ճէնէրալը տարաւ իրեն ետէկ զօրքերը Քաթո Պոա, որ իր կողմանէ՝ մօտիկ ըլլայ Պոուշի զօրքերուն . մէկ վախճանալ աս էր

էր Վէլլինկթօնին՝ որ Ֆռանսըզին ուժը երկուք բաժնէ՝ որպէս զի բոլոր ուժով չիվազէ Պրիսէն Ճէնէալին վրայ : Պռուշին գունդը յունիսի 16ին առաւօտը կեցեր էր աս հետեւալ դիրքով . Գունդին աջ թևը կռթմներ էր Պոի ըսված գեղին՝ Փօն Սէն-Ամանին առջևը . ձախ թևը կռթմներ էր Լին գեղին . կեդրոնը՝ բանակերէր Փօն տիւժուռ : Յունիսի 16ին առաւօտը Պոնաիաութէն 120 հազար հետեւակ զօրքով ու 22 հազար ձիաւորով վաղեց Հառլէոուային վրայ, ու շուտով սկըսաւ պատերազմիլ Պրիսէն ձէնէալին գունդին հետ : Որովհետեւ նոյն առտնը Պռուշին զօրքը շատ աւելի քիչ էր քան զՖռանսըզինը, անոր համար պէտք էր որ զՖռանսըզները էյլէնտիրմիշ ընէին խաբիւրբելով, ու թէ մէկալ Պռուշի խուժեքը դան հասնին պատերազմին դաշտը : Պրիսէն Ճէնէալը թէպէտ իրեն զօրաց քիչութեւր համար նեղութեւ մէջ էր, բայց պէտք եղաւ որ զարնով թշնամիներուն հետ : Նոյն օրը կէսօրէն ետեւ ժամ 3, Ֆռանսըզները սաստիկ կատաղութեւ ու ուժով վաղեցին Սէն-Աման գեղին վր . Պռուշները ներսէն խելմը ժամանակ Ֆռանսըզներուն դէմ պատերազմելով զանոնք ջարդելէն ետեւ, դեղը առին Ֆռանսըզները . Պռուշներուն նոր օգնութիւն գալով նորէն առին Ֆռանսըզներուն ձեռքէն, Ֆռանսըզները նորէն առին Պռուշներուն ձեռքէն . մէկաները նորէն զօրքին առնելու և վերջապէս գեղին կէսը մնաց Ֆռանսըզին ձեռքը, կէսնալ Պռուշին : Ժամ 5 Պոնաիաութէն դարձուց իր զօրքը ու վաղեց պատերազմով Լին գեղին վրայ, հոնալ եղաւ մէկ սաստիկ արիւնհասեղ պատերազմ . Ֆռանսըզները դրեր էին իրենց թօփերը Լինին անդին կողմը բռած բարձր տեղերուն վրայ . հոստեղծս 4 ժամ երկու կողմանէ ալ սաստիկ կատաղութեւ պատերազմեցան աս տեղին տիրապետելու . Պրիսէն Ճէնէալը սուրը ձեռքը անձամբ կրկառավարէր՝ իրեն գունդերը վերջապէս աս գեղնալ կէսը մէկին ձեռքը մընաց, կէսնալ մէկալին, և այսպէս օրը լըմնաց : Նոյն իրիկունը ժամ 9 Պոնաիաութէն առաջ քշեց իրեն ձիաւորները ու զի Պրիսէն բանակին հաղորդակցութեւր կըտրէ Ինկիլիզին բանակին հետ, աս բանէս պարտաւորվեցաւ Պռուշի Ճէնէալը որ նոյն դիշերը ետ քաշլի իր բանակովը դէպ ի Վալու, որ օգնութիւն առնու . ան Պռուշին գունդը որ կեցերէր հոն, և մէկ կողմէն միասոյ Վէլլինկթօն Ճէնէալին գունդին հետ :

Նոյն օրը, Ինկիլիզներնալ քաջութեւ պա-

տերազմեցան . Նէյ Ֆռանսըզ Մառէշալին հետ, որ ձիաւորներուն վրան էր : Պռուշի բանակին ետ քաշվելուն խապարը 17ին հասաւ Վէլլինկթօնին տկանջը անատեն՝ երբոր ինքը բոլոր իր գունդը ժողվեր էր Լե Բալլէ-պա-անոր համար Վէլլինկթօնալ առաւօտը ժամ 10 ետ քաշվեցաւ ու կռթմեցաւ բանակին աջ թևովը Պռէնլալանտին մօտիկները, ու ձախ թևովնալ Լե Հայէին ամուր տեղւանքը բանակեցաւ : Ֆռանսըզները առջի իրիկվնէ հասան հոն, և մէկ թօփի մէնջիլի հեռաւորութեւ կեցան Ինկիլիզներուն բանակին : Երբոր Վէլլինկթօնը իմացաւ թէ Պռուշ բանակը աղէկ վիճակի մէջ է, պատրաստութիւ տեսաւ որ 18ին զարնով Ֆռանսըզներուն հետ և Պրիսէնալ խապար խրկեց որ միշտ մօտիկ կենայ թշնամիին : Ան Ճէնէալնալ իմացուց Վէլլինկթօնին թէ երբոր Ֆռանսըզները բոլոր իրենց ուժովը վաղելու ըլլաննէ Ինկիլիզներուն վրինչպէս հաւանական կերևնաւ որ այնպէս պետոր ընէին, ինքը պըտրտելով Սէն Լամպէնթի ձամբով կառնու Ֆռանսըզներուն ետեւէն, ու քովընտի ու ետեւէն կըյարձակի անոնց վրայ բոլոր իրեն զօրքովը : Երբոր Պռուշին Ճէնէալը այսպիսի պատրաստութիւ տեսնալու վրայ էր, Ֆռանսըզները, յունիսի 18ին առաւօտանց ժամ 11 Պէլ Ալեան «Ի կողմէն յարձակեցան պատերազմով ինկիլիզի մէկ ամրոցիմը վրայ՝ որուն առնելը շատ հարկաւոր էր Ֆռանսըզներուն . աս ամրոցիս մէջ կար 1000 Ինկիլիզի հետեւակ զօրք և կար առջևը մէկ պատմը որ կըպաշտպանէր ամրոցը . զարկին, զարնովեցան խելմը առեն աս երկու բանակները մէկմէկու հետ . վերջապէս վաճառեցին զՖռանսըզները սնկից : Աստուծոյ Պոնաիաութէն առաջ քաշեց բոլոր իր ձիաւոր գունդերը և հետեւակները ու սկսաւ բոլոր բանակներուն հետ մէկտեղ պատերազմը . թօփերուն ու թիւֆէններուն մուխը այնչափ գոցեցին պատերազմին տեղը՝ որ Ինկիլիզները չէին տեսնարկոր թէ Ֆռանսըզները շատ գունդերով կըմօտիկան կոր յարձակելու իրենց բանակին կեդրոնին վր, ու նոյն առտնը Ֆռանսըզներուն ձիաւորները կըպատերազմէին կորինչման որ հետեւակները հասնին իրենց տեղը : Ինկիլիզներուն ձիաւոր գունդը՝ որոնց Ճէնէալը էր Գառլո Ուքսպալիտէն, աղէկ քաջութեւ պատերազմելով երկու Ֆռանսըզի գունդ ջարդու բուրդ ըրաւ, ու վաղեց մտաւ բոլոր իր խուժովը անոնց մէջ : Ինկիլիզին կողմէն շատ մարդ ջարդովիլ ու ետեւ զօրքնալ պատերազմի մէջ խօթելը վտանգի մէջ ձգեցին Վէլլինկթօնին բանակը, բայց նոյն

միջո

մերոցին Պիլիէն Ճէնէալը ժամ 5 հասաւ եր դունդով մօտիկները, ու սկսաւ կրակ ընել Փռանսրզներուն վրայ Այլիէնսին բարձր տեղերէն: Աս երբոր լսեց Պօնափառ թէն խրկեց ան կողմերը մէկ բանի դունդեր, որ թող չիտան Պռուշներուն զօրայրը որ միանան Աէլլինկթօնին խուճբին հետ. բայց աս խուճբերը չհիշատած, Պիլիէնը առաջուց խրկեր էր մեծ խուճբեր Աէն Լամպեթի ճամբով զօրացնելու համար Աէլլինկթօնի բանակին ձախ թեւը. աս Պռուշի դունդը ժամ 7 մօտիկները հասան Լա-Հոյէ գեղը, տիրապետեցին անոր՝ առանց մեծ պատերազմի, ու սկսան առաջ վազել և այսպէս միացան ինկիլիզի բանակին հետ, ասանկ միաբան վազեցին Պէլ Ալէն, ու խալքսեցին Աէլլինկթօնին խուճբը վտանգէն:

Երբոր տեսան Փռանսրզները որ ետեհն ու մէկ քովքնտի պաշարվէր են ու չորս կողմէն վրանին կրակ կը թափիկոր, մեծ շիտթու թիւն ինկաւ մէջէրնին, ու սկսան փախչող փախչողի ըլլալով ցրվիլ, բոլոր ճամբաները գոցված էին Փռանսրզներուն ձգած զէնքերով թօփերով ու բեռան առապաներով. դաշնակից զօրքերը մթաբան սկսան ետեհնուն վազել բոլոր դիշերը. իրիկունը ժամ 9 երկու Ճէնէալները տեսնովեցան մէկմէկու հետ Պէլ Ալէնսին մօտիկները: Երկու կողմանէալ սաստիկ վարպետութիւն ու խելացի պատերազմական կառավարութիւն պատերազմեցան, Աէլլինկթօն Ճէնէալը բանեցուց բոլոր իրեն պատերազմական վարպետուներ. ինչու որ 80 հզր զօրքով դէմ դրաւ 150 հազարի, օգնութիւն Պիլիէն Պռուշի Ճէնէալին որ ունէր 50 հազար Պռուշ:

Կորուստը դաշնակցաց բանակին աս աւրինասեղ պատերազմներուն մէջ որ եղաւ 15ին, 16ին, 17ին, 18ին խիստ շատ է. ինկիլիզի բանակէն ինկան աս հետեեալ երեւելի օֆիցիալները ու Ճէնէալները. Պռուշս վիբի դուքսը, Բիթթօն, Բօնսմօպի ու Փուէլէ Ճէնէալները, Կոստօն ու Գաննինկ զօրապետները. իսկ վերաւորվածները նոյն բանակէն են, Սիր Գառնէս Ճէնէալը. Օլանտայի թիւորին որդին, Լօտա Փիթձրօյն. Նպասով Այլպուռուկի իշխանին որդին, Վինչէն Նեմցէի Ճէնէալը. Բօցցօ Մոսկովի Ճէնէալը, որ Աէլլինկթօնին հետ էին. գրեթէ բոլոր Աէլլինկթօնին պատերազմի օգնականները վերաւորվեցան. Պռուշին կողմէն մեռաւ Թուսմէն զօրապետը, ու վերաւորվեցան Հօլձէնտօն Փ ու Եուռկաս Ճէնէալները. Հառտինկ ինկիլիզին զօրապետը որ էր Պռուշի բանակին մէջ, և Պիլիէն Ճէնէալներուն շատ պատերազմի օգնա-

կանները: Յունիսի 16 ին եղած պատերազմին մէջ Պիլիէն Ճէնէալին տակի ձին աստ հելով ինկաւ, ինքնալ վար ինկաւ ու ցաւցուց անթը խօլտալ ու կողերը, բայց աս ցաւերուն մօտիկ չընելով 18ին աքինասեղ պատերազմին մէջ անձամբ կառավարեց իրեն զօրքերը. աս յաղթուէ ետեւ շատ Փռանսրզի Ճէնէալ ու օֆիցիալ որ ցրուած էին աստիսանդին, գերի կը բռնվինկոր դաշնակցաց ձեռքը: Ինչպէս որ Փռանսրզի գերի ինկած Ճէնէալները պատմեցին, Պօնափառ թէն անձամբ կը կառավարէ եղեր իրեն զօրքերը, և առանց վախնալու կը մտնայ եղեր պատերազմին պինտ սաստիկ տեղերը, բայց երբոր տեսնէ թէ պատերազմը կորսնցուց, մէկբանի հոգիով ելեր փախեր է, բանակը երեսի վրայ թողած: Պատերազմը լրինալէն ետեւ շատ զօրք ու օֆիցիալ դաշնակցաց կողմը անցերեն կանգնելով ապրիլ Բաւորը: Ինկիլիզներուն զրաճին կէօրէ 12 հազար զինուոր մեռեր է իրենց բանակէն, իսկ թէ Պռուշէն որչափ մարդ մեռեր է՝ դեռ յայտնի չէ. ետեւի եկած խապարներուն կըսպասենք. աս իրաւ է որ Քուռիէնը երբոր պատերազմին տեղէն ելեր յաղթութիւն խապարը բերելունէ, դաշնակիցները առեւրեն եղեր Փռանսրզներուն ձեռքէն 300 թօփ և այնչափալ պարուծի առապա: Ինչպէս Պօնափառ թէն ձիանքը, ու առապաները՝ գերի ընկեր են:

ՆԵՄՑԻՍՏԱՆ.

Քռանսրզ. 12 Յունիսի:

Սպանիայէ եկած վերջի թղթերը կը պատմեն որ Ֆերտինանտոս եօթերդ Սպանիայի թաղաւորին բանակը Փռանսրզի դէմ 80 հազար մարդէն աւելի է, և բաժնւմ է այսպէս. 44 հազար մարդ տրվին Սավերիօ տէ Բաստանսօս գլխաւոր Ճէնէալին որ կենայ պիտոր Բալթալօնիա գաւառը: 12 հազար մարդ տրվին Փալաֆօքս Ճէնէալին՝ որ կենայ պիտոր Առաւկօնա: 24 հազար մարդ տրվեցաւ Ապիվալ Ճէնէալին. աս ալ պիտոր կենայ Նաւառալի ու Կուրիուցքօյին մէջ:

ԶՎԻՑԻՐԻ.

Յունիս. 12 Յունիսի:

Փռանսրզի բանակը Զվիցերին սահման գլուխները մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնայկոր. պատերազմի ամուր ամուր պատնէներ շինելով:

Փռան

Փռանսայէն եկած Թղթերը կրպատմեն որ Փռանսրըները դաշնակցաց բանակին առաջ դալը արգելէն տէի՝ շատ քաղաքներու մէջ ճամբաներու կամուրջներու տակ լաղըմներ կրբանանկոր, ոնչ զի պէտք ըլլալու ատենը կրակ տան, և մեծ մեծ ընծաներ կրխոստանանայի որ տերութիւն անոնց՝ ով որ գըտնայ աւելի դիւրին կերպեր՝ որ պէտք եղած ատենը փլցընեն կի՝ կրտրեն:

Պաշխեա • 13 Յոնիսի:

Որովհետեւ կրմտոննանկոր պատերազմը ըսկըսելու օրերը, անոր համար ամեն տեսակ հաղորդակցութիւն կտրուեցաւ. Փռանսայի ու Զվեցերիի հետ: Բոլոր Զվեցերիին զօրքերը գացին ու կերթանկոր երեսնց երկրին սահմանադրութիւնները՝ պատրաստութիւն տեսնալու համար: Անցեցները մէկ քանի Մոսկովի գունդերով կեցած են Զվեցերիին սահմանադրութիւնները:

Լօղանայի կաղէթան կըսէ որ՝ պաղէ կաղէթաներ ինչպէս որ կրպատմեննէ, երբոր Մուրաթը փարէզ հասերէնէ, Պօնափաութիւն հրաման չէ տրված որ ներկայանայ իրեն առջևը, հապա քիչմը ժամանակ կենայ այնպէս ֆօթիէնպլօ:

Փարէզէն կըգրվի աս հետեւալ խապարը: Մէկ Սաքսոնիացի մը 28ը տարվան աղնունալան ցեղէ, ասիկայ առաւ ամանովմը լանթաքիթ արծաթի որ է մէկ քրմիական բաղադրութիւնը, նստաւ առապան ու գնաց օրէնսդիր ծերակուտներուն պալատին առջևը, վար ինչաւ առապայէն մտաւ պալատին մէջ. քիչմը կենալէն ետեւ դուրս ելաւ. աս մարդը Պոսկովի ճամբուն մէջ քալելնինի՝ ոտքը սահեցաւ ինկաւ մէկ կողմին վրայ, անտենը աս ամանը ձգմըվելով՝ մարդուն ծանրութեւն տակ, թօփիպէս փաթլամիշ եղաւ, ու բոլոր զգեստները պատուտեց, ու զինքնայ չարաչար վիրաւորեց. ըովը մօտ եղողները մէկէն բռնեցին զասի ու տարին դատաւորներուն առջևը. մինչև հիմայ դեռ չէ մացվեցաւ թէ ինչ միտք ունի եղէր ընելու:

Վէլլինկթօն Ինկիլիզի Ճէնէռալին գուն

դին թիւը է 80,000, իսկ Պլիսէն Պոսկովի Ճէնէռալին գունդին թիւը է 160,000:

Ինչվան հիմայ՝ Հայտելպէռէ է դաշնակցաց մեծ բանակը. հոն են նաեւ Աստրիայի ու Մոսկովի կայսերը հանդերձ ուրիշ թաղաւորական իշխաններով:

Թաղաւորականները որ ոտք ելած էին Վանտէա ու Պոլթայի դաւառներուն մէջ Պօնափաութիւն դէմ աղէկ առաջ կերթանկոր, հիմայ կրխօսվիկոր թէ նաեւ Ռէննը ու ուրիշ մէկ քանի տեղեր առերէն նորէն՝ թաղաւորականները:

Դ Օ Ս Բ Ա Ն Ա.

Լիւթօնօ • 19 Յոնիսի:

Մէկ Ինկիլիզի Պաթմը 18 թօփ քաշող ու 139 մարդ ունեցող քիչմը հեռու ֆօռաքաղզիզէն հանդիպեցաւ մէկ Փռանսրդի Փոխաթայիմը 32 թօփ քաշող. թէպէտ Ինկիլիզին զօրութիւն աւելի քիչ էր քան զՓռանսրդինը, բայց ասանկովալ առաջին վաղօրը ու թօփ նետօղը ինքը եղաւ, անտենը Փռանսրդի Փոխաթանայ պատասխան արվաւ Ինկիլիզին՝ բոլոր մէկ կողմը թօփերուն կրակ տալով, ասանկ երկու ժամ պատերազմելէն ետեւ Փռանսրդի Փոխաթան սկսաւ փախչիլ դէպի Փռանսայի ծովեզերքները, Պաթմալ ըսկոր օրը ետեւէն վազեց. երբոր դիշեր եղաւ, նէ աչքէն կորսնցուց. ինչպէս ըսեր է Ինկիլիզին զօրապետը՝ նոյն Փոխաթան մտերէ Անդիպօ շատ մարդ կորսնցընելէն ու մեծ մեծ փախներ քաշելէն ետեւ. ինչու որ փախչելու ատենը՝ Ինկիլիզները կրդիտէինկոր որ նաւը ջուր առնելով վար կինջնարկոր: Ինկիլիզին նաւնալ շատ փախեցաւ:

Աս Ինկիլիզին նաւը՝ մէկ քանիմը օր առաջ խրկեց Լիւթօնօ մէկ նաւակմը՝ որուն մէջը կար 550 չուվալ ցորեն՝ որ առաւ Փռանսրդներուն ձեռքէն՝ երբոր Մարսիլայէն Փոթթօֆէռոյօ կրտանէին կորնէ, վն զի ան տեղը շատ պակսութի կայ եղէր կերակրեղինաց կողմանէ:

Աս դործքս՝ որ է պատմութի հիմակ վան ատենիս, տասնըհինկ օրը մէյմը կրտալվի.

Ի ՎԷՆԵՏԻԿ Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ:

Ով որ կուզէ առնել, Ստանպօլ Չուխաճի խանին քովը Պախաճի խանութ կայ դիրք ճախօղ: Հոն իր անունը գրէլ տայ վճարելով մէկ անգամ քառսուն դն բոլոր տարվան համար: Ամեն մէկ բօստա դալուն տասնըհինկ օր անգամ մը՝ ան խանութը խրկէ իր մարդը, առանց բան մը վճարելու կառնէ: